

О. О. Туришева,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС ЧАСТИНОМОВНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: АНТИЧНИЙ СВІТ

Статтю присвячено розгляду частиномовної класифікації в історичному ракурсі. Представлена публікація покликає з'ясувати передумови становлення теорії частин мови. У статті розглянуто підходи грецьких та римських філософів і граматиків до виокремлення частин мови. Визначено два етапи становлення теорії частин мови

Ключові слова: частини мови, класифікація, критерії класифікації, античний світ.

THE HISTORICAL PERSPECTIVE OF THE PARTS OF SPEECH CLASSIFICATION: THE ANCIENT WORLD

Parts of speech are one of the central aspects of linguistic theory during the last 22 centuries. The article is concerned with the parts of speech classification in the historical perspective. This thesis describes the prerequisites to the making of the parts of speech theory. The article presents the approaches of the Greek and Roman philosophers and grammarians to the evaluation of the parts of speech. This review covers the time period from the 5th century BC to the 6th century AD, including the Greek philosophers Plato and Aristotle, the school of Hellenistic philosophy – Stoicism, Hellenistic scholars Aristarchus of Samothrace, Dionysius Thrax, Apollonius Dyscolus and Roman grammarians Marcus Terentius Varro, Remmius Palaemon, Aelius Donatus and Priscian. Two stages of making of the parts of speech theory are defined – philosophical (the parts of speech are presented as a philosophical categories, elements of the logical structure of the sentence) and grammatical (the parts of speech are presented as a grammatical categories; eight different word-classes are defined by morphological criterion (syntactic and semantic criteria are distinguished as a secondary criteria)).

Key words: parts of speech, classification, criteria of classification, the ancient world.

ИСТОРИЧЕСКИЙ РАКУРС ЧАСТЕРЕЧНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ: АНТИЧНЫЙ МИР

Статья посвящена рассмотрению частеречной классификации в историческом ракурсе. Представленная публикация призвана установить предпосылки становления теории частей речи. В статье рассмотрено подходы греческих и римских философов и грамматистов к выделению частей речи. Определено два этапа становления теории частей речи.

Ключевые слова: части речи, классификация, критерии классификации, античный мир.

Теорія частин мови – одне з ключових питань у мовознавстві. Незважаючи на більш ніж двохтисячну історію, воно не перестає бути одним з векторів сучасних лінгвістичних досліджень. Вона поєднує в собі не лише морфологію та синтаксис, а й семантику, прагматику, логіку і т.д. Неможливо назвати точну кількість класифікацій частин мови. Вони настільки відрізняються одна від одної, що іноді складається враження, що предметом дослідження є різні феномени. Причин цьому є декілька:

- теорія, напрям, течія, в рамках якої створюється класифікація;
- різні парадигми окремих наукових шкіл, в рамках яких створюється класифікація;
- різні одиниці класифікації;
- різні критерії класифікації;
- гомогенний або гетерогенний характер класифікації;
- суб'єктивний фактор дослідника: його світогляд, належність до певної наукової школи, рідна мова тощо;
- практичне призначення класифікації: шкільна граматики, вивчення мови як іноземної, машинна обробка, лінгвістична теорія, типологічні дослідження, створення дескриптивного інструментарію тощо.

Якщо питання, до розгляду якого філософи зверталися ще в 5 ст. до н.е., і сьогодні активно обговорюється та вивчається, актуальність його є беззаперечною. Оскільки все має свій початок, неприпустимим є опрацювання тієї чи іншої проблеми без її вивчення в історичному ракурсі. Саме у з'ясуванні передумов та визначенні етапів становлення теорії частин мови в античному світі полягає мета представленої публікації.

В 5 ст. до н.е. **Платон** (427–347/8 рр. до н.е.) виділив дві основні частини мови, взявши за основу їх функціонування в логічній структурі речення: ім'я (ονομα) і дієслово (ρημα). Але відомий німецький мовознавець Г. Аренс стверджує, що у Платона відсутні точні граматичні поняття. Більше того, їх не могло бути, оскільки предметом його спостережень є не сама мова, а цілий набір предметів: думка, предмет, слово, значення, судження, речення [2, с. 12].

Платонівські *ονομα* і *ρημα* – це не граматичні категорії, а філософські: предмет і повідомлення в рамках судження (*logos*).

Варто також зазначити, що Платон ототожнює частини мови, члени речення, а також явища позамовної дійсності: у його тлумаченні іменник та підмет є носіями дії, а дієслово та присудок – власне дією.

Учень Платона **Аристотель** (384-322 рр. до н.е.) вивчав мовні знаки не з граматичної точки зору, а як засоби вираження думки. Нерозривний зв'язок логіки, граматики та онтології в ученнях Аристотеля значною мірою вплинув на його тлумачення частин мови. Він розширив класифікацію Платона сполучниками та членами. Прикметники він уналежнив до класу іменників, оскільки вони формально узгоджуються з останніми.

Як і Платон, Аристотель ототожнює частини мови та члени речення. Це можна пояснити тим фактом, що їх діяльність не була спрямована на виокремлення певних мовних категорій, вони не розрізняли філософські та філологічні проблеми, а підпорядковували частини мови логічним категоріям.

Але основною його заслугою, на думку О.В. Лукіна, є не факт виділення частин мови, а те, що Аристотель сприяв появі на світ самої теорії частин мови [1, с. 55].

В наступні роки проблема класифікації частин мови стала предметом філософської дискусії аномалістів, які допускали присутність у мові відхилень від встановлених правил, (найбільш відомими представниками цієї філософської школи були філософи-стоїки) та аналогістів (т.зв. александрійців-філологів), які розглядали мову як чітку систему правил без винятків.

Представники філософської **школи Стоїків** (3 ст. до н.е. – 2 ст. н.е.), які розглядали граматику як частину логіки, запропонували дещо видозмінений варіант системи частин мови, яка в їх уявленні налічувала п'ять класів:

- власні імена,
- загальні назви (Gattungsnomen),
- дієслово,
- сполучник (не відмінюється),

- артикль (відмінюється).

Ця класифікація характерна для Стародавньої та Середньої Стої. В період існування Пізньої Стої вона була розширена за рахунок прислівника.

Але саме аналістам належить те досягнення у виокремленні та класифікації частин мови, яке не втратило своєї актуальності для сучасної граматики. На відміну від своїх попередників, представники Александрійської школи відмовились від розгляду граматики як частини логіки та значну увагу приділяли вивченню формальних характеристик слів. Завдяки такому підходу було створено повну завершену класифікацію частин мови, вперше представлену **Арістархом Самофракійським** (217–145 рр. до н.е.): ім'я, дієслово, партицип, артикль, займенник, прислівник, сполучник, прийменник

Його учень, відомий на весь світ грецький філолог **Діонісій Фракійський** (170?–90 рр. до н.е.) також відмовився від вивчення граматики як частини логіки. Відповідно до створеної ним системи, слово є найменшою одиницею коректно побудованого речення [4, с. 38]. У своїй граматиці він, використовуючи таку ж термінологію, запропонував ідентичну до класифікації Арістарха Самофракійського систему поділу слів на частини мови (в його інтерпретації – частини мовлення: Redeteile), яка також налічувала вісім позицій:

- ім'я (враховуючи прикметник; ὄνομα)
- дієслово (rhēma)
- партицип (metoché)
- артикль (áarthron)
- займенник (antónymia)
- прийменник (próthesis)
- прислівник (epírrhēma)
- сполучник (sýndesmos).

Важливим є порядок слідування частин мови, оскільки перші п'ять граматист схарактеризував як флективні, останні три – як нефлективні. Діонісій Фракійський не приймає розподіл на окремі частини мови власних та загальних назв, запропонований стоїками. Натомість новим для тогочасної граматики стало формальне розрізнення іменника та дієслова: іменники змінюються відповідно до системи відмінків, дієслова ні [4, с. 38]. Тобто за основу своєї класифікації він (як і його вчитель) обрав морфологічний критерій.

Крім цього, Діонісій Фракійський запропонував оновлену (а для виокремлених вперше частин мови – нову) класифікацію в межах кожної частини мови. Далі представлено одну з таких класифікацій на прикладі іменників (у розумінні Діонісія Фракійського – найменувань осіб, предметів, дій або властивостей [за 4, с. 38]). Отже, іменники як частина мови можуть бути класифіковані на основі їх флексій (змінюється за відмінками), граматичних категорій – акциденцій (рід, вид, форму, число, відмінок), значення, похідності (іменники мають 7 видів похідності: патронімічна, посесивна, компаративна, суперлативна, деминутивна, деномінальна, вербальна), структури (іменники мають три форми: просту (Simplex), складну (Compositum) та похідну від складної (Decompositum)) [2, с. 23-24].

Аполлоній Діскол (II ст. н.е.), на відміну від попередників, вивчав частини мови не лише з точки зору морфології, а й синтаксису, про що свідчать самі лише назви його праць: «Про синтаксис», «Про займенник», «Про прислівник», «Про сполучник».

Але в римській традиції мали місце й інші класифікації, що, хоч і несуттєво, відрізнялися від запропонованої Діонісієм Фракійським. Так, **Марк Теренцій Варрон** (116–27 рр. до н.е.) на основі виключно морфологічного підходу (для нього релевантними є лише два критерії: час і відмінок – прим. Т. О.) ділить флективні слова на чотири класи [4, с. 41–42]:

- 1) слова, які мають маркування часу та відмінка, – партиципи;
- 2) слова, які не мають маркування часу та відмінка, – прислівники;
- 3) слова, які мають маркування лише часу, – дієслова;
- 4) слова, які мають маркування лише відмінка, – іменники (до цієї ж групи належать і прикметники).

В I ст. до н.е. один з кращих граматиків свого часу **Квінт Ремій Палемон**, орієнтуючись на напрацювання Александрійської школи, створив нормативний підручник латинської мови. Представлена в підручнику класифікація частин мови зберегла свою восьмичленну структуру лише з однією зміною: артикль, відсутній у латинській мові, було видалено з класифікації, натомість додано вигук. Граматична термінологія, вжита (а точніше перекладена з давньогрецької мови) в роботі Палемона, є термінологічною базою сучасного мовознавства.

Деякі наступних століть питання частиномовної класифікації в римській граматиці або взагалі не підлягало обговоренню, або висвітлювалося як синопсис вже існуючих знань про частини мови.

В 4 ст. н.е. відомий римський граматики **Елій Донат** у своїй роботі «Мистецтво граматики» («Ars grammatica»), а саме у другій її частині «Ars minor», присвяченій класифікації та характеристиці частин мови, на основі функціонального та формального критеріїв виділив вісім частин мови: іменник, займенник, дієслово, прислівник, партицип, сполучник, прийменник, вигук [3, с. 59–61]. Як бачимо, його класифікація повністю відповідає класифікації Палемона.

Найповнішою граматику латинської мови вважається праця **Прісціана**, створена в 526–527 рр. н.е. Його граматики змістовно принципово не відрізняється від граматики Елія Доната, тому саме ці дві граматики стали взірцевими, універсальними та загальноприйнятими в усій Європі протягом наступних століть та слугували основою для створення граматик національних мов.

Стислий огляд найвідоміших граматик латинської мови свідчить про те, що класична грецька граматики (як і сама мова) була взірцевою для римських філологів, а тому і запозичена майже в чистому вигляді до римських граматик. Це ж стосується і класифікації частин мови: вона зберегла свою восьмичленну структуру лише з однією зміною – артикль було замінено на вигук.

Отже, в історії частиномовної проблематики античного світу ми пропонуємо виділяти два основні етапи становлення теорії частин мови:

I етап: **філософський**, коли частини мови вивчалися як категорії логіки, елементи логічної структури речення.

II етап: **граматичний**, коли відбувається поступове відмежування філології від філософії, а на основі, в першу чергу, морфологічних критеріїв (синтаксичні та семантичні критерії розглядаються як другорядні) представниками Александрійської школи формується «непорушна», фундаментальна восьмичленна класифікація частин мови, запозичена до класичних граматик латинської мови.

Перспективним в аспекті подальших досліджень є детальний розгляд частиномовних класифікацій, створених у межах сучасних граматичних теорій: генеративної граматики, дескриптивної граматики, функціональної граматики, депendentної граматики, уніфікаційних граматик тощо.

Література:

1. Лукин О. В. Античные теории языка в контексте истории частеречной проблематики // VII чтения памяти профессора И.М. Тройского. – Спб. : ИЛИ РАН, 2003. – С. 53–58.
2. Arens H. Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart / Hans Arens. – 2. durchges. und stark erw. Auflage. – Freiburg, München : Verlag Karl Alber, 1969. – 816 S.
3. Handbuch der deutschen Wortarten / hrsg. von L. Hoffmann. – Berlin : Walter de Gruyter, 2009. – 970 S.
4. Jungen O. Einführung in die Grammatiktheorie / O. Jungen, H. Lohnstein. – München : Wilhelm Fink Verlag, 2006. – 165 S.

УДК 811.111'342.1:070'42

А. С. Шалёв,

Одесская национальная морская академия, г. Одесса

ЧАСТОТНА ОРГАНІЗАЦІЯ РАДІОТОКШОУ НА МОРСЬКУ ТЕМАТИКУ В НЕБЛИЗКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ

У статті представлені результати інструментального дослідження україномовних та англійськомовних радіопродум на морську тематику, що відносяться до жанру токшоу. У роботі описані особливості токшоу як виду дискурсу, а також запропоновано докладний аналіз частотних характеристик мовлення в досліджених передачах. В результаті проведеного аналізу автор дійшов висновку, що україномовні та англійськомовні радіотокшоу на морську тематику вирізняються певним набором частотних засобів.

Ключові слова: радіотокшоу, морський дискурс, інструментальне дослідження, частота основного тону, частотний інтервал, частотний діапазон.

FREQUENCY ORGANISATION OF RADIOTALKSHOWS IN NOT CLOSELY RELATED LANGUAGES

In the given article the results of the instrumental research of Ukrainian and English language radio talk shows on maritime topics are presented. The peculiarities of the talk show as a kind of discourse are described. The detailed analysis of the fundamental frequency characteristics of speech in the studied radio programmes is presented as well. The material chosen for the investigation contains 60 radio talk shows on maritime topics broadcast by Ukrainian and English language radiostations.

As the result of the conducted research the author has come to the conclusion that Ukrainian and English language talk shows differ by a number of frequency parameters. Ukrainian language radio talk shows are characterized by average parameters of peak fundamental frequency and frequency interval of structural elements of phrases as well as average frequency range of the analysed phrases. English language radio talk shows are notable for minimum indexes of peak fundamental frequency and frequency interval of structural elements of phrases as well as the narrowest frequency range of phrases. Thus, the results of the conducted instrumental analysis confirm the put forward hypotheses concerning the existence of certain frequency parameters distinguishing Ukrainian and English language radio talk shows on maritime topics.

Keywords: radio talk show, maritime discourse, computer analysis, fundamental frequency, frequency interval, frequency range.

ЧАСТОТНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ РАДИОТОКШОУ НА МОРСКУЮ ТЕМАТИКУ В НЕБЛИЗКОРОДСТВЕННЫХ ЯЗЫКАХ

В данной статье представлены результаты инструментального исследования программ украиноязычных и англоязычных радиотокшоу. В работе описаны особенности токшоу как вида дискурса, а также предложен подробный анализ частотных характеристик речи в исследованных передачах. В результате проведенного анализа автор пришел к выводу, что украиноязычные и англоязычные радиотокшоу на морскую тематику отличаются определенным набором частотных средств.

Ключевые слова: радиотокшоу, морской дискурс, инструментальный анализ, интонация, частота основного тона, частотный интервал, частотный диапазон.

Значение средств массовой информации в жизни общества, их оперативность, распространенность и воздействие трудно переоценить, – они обладают высокой степенью экспрессивности и влияния, огромным воспитательным потенциалом.

Внимание лингвистики к средствам массовой информации объясняется тем растущим значением, которое приобретают они сегодня, в основном благодаря их многофункциональности и передаче актуальной информации. В научной литературе, рассматривающей данный вопрос, подчеркивается, что система СМИ способна многоаспектно отображать действительность, представляя ее в виде наиболее объективной модели. Система СМИ оперативна, наглядна, аналитична, эмоциональна и массова. Основными ее функциями являются: 1) информативная, 2) формирования и выражения общественного мнения, 3) интегральная (объединение разнообразных групп населения в единый социальный организм), 4) общения, 5) воспитательная, образовательная, 6) эстетическая, 7) развлекательная [1, с. 68].

Целью данной работы является описание мелодических характеристик исследованных программ радиотокшоу на морскую тематику на материале английского и украинского языков.

Актуальность данного исследования обусловлена недостаточной изученностью в современной филологической литературе проблемы дискурса радиотокшоу, его жанровой специфики и просодических особенностей, осмысление которых является одним из перспективных направлений в современной лингвистике.

Научная новизна данной работы заключается в том, что в ней впервые с помощью использования современных электронных программ обработки речевого сигнала получены объективные данные фонетического анализа мелодических особенностей объекта исследования, позволившие выявить отличия в мелодической организации радиотокшоу на морскую тематику на материале двух сопоставляемых языков.

Материалом исследования послужили 60 радиобесед, транслируемых украиноязычными и англоязычными телеканалами, общей длительностью звучания более 30 часов.

В основу исследования положено следующее определение радиобеседы – это вопросно-ответная форма обсуждения различных проблем с определенной целью. Беседа может быть групповой или индивидуальной. [1, с. 52].

Следует отметить особые параметры радиобеседы, которые отличают ее от других видов радиоречи. В ней, как правило, присутствует конфликт, столкновение различных точек зрения, развитие мысли, в результате которых происходит разрешение конфликта путем выбора наиболее убедительных аргументов. Значительность темы, занимательность, актуальность обуславливают действенность и популярность бесед в радиопередачах.